

Petrićeva prosudba Aristotelove prirodne filozofije

Martinović, Ivica

Source / Izvornik: **Obnovljeni Život : časopis za filozofiju i religijske znanosti, 1997, 52, 3 - 19**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:046285>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Petrićeva prosudba Aristotelove prirodne filozofije

Ivica MARTINOVIĆ

Sažetak

*Cijelo jedno desetljeće 1571–1581. ili, točnije, najmanje toliko Frane je Petrić proveo zadubljen nad cjelinom Aristotelova mišljenja i, istodobno, nad cjelinom antičke prirodoslovne baštine. U *Discussiones peripateticae* utvrdio je neka trajna polazišta svoje prirodne filozofije. Izričito je bio protiv potencijalne beskonačnosti u matematici i fizici. Pojavu nastanka opisao je s pomoću slijeda, a ne, kao aristotelovci, s pomoću neprekinutosti. Kao platoničar nije zatvarao oči pred problemom promjene u prirodi, dapače nije dopustio da bi to bila tema pridržana samo Aristotelovim sljedbenicima. Usprotivio se aristotelovskom stavu da gibanju po kružnici pripada povlašteno mjesto među svim gibanjima. Štoviše, ironizirao je cijeli Aristotelov nauk o postojanju prirodnih mjesta za prvotnine i o prirodnoj težnji prvotnina prema tim mjestima. Prigovorio je Aristotelu da je sferičnu vatru kao peti, nedodirljivi i nevidljivi element jednostavno izmislilo. U *Discussiones peripateticae* Petrić je učinio prvi korak prema vlastitom filozofskom sustavu. Ali je već pri tom prvom koraku bilo jasno da će u njegovu filozofskom sustavu prirodnoj filozofiji pripasti odlikovano mjesto.*

Djelujući kao profesor platonske filozofije na Sveučilištu u Ferrari tijekom dugog razdoblja, tj. od 1577. do 1592., Frane je Petrić izgrađivao vlastiti filozofski sustav, a u okviru njega i osebujnu filozofiju prirode. U njegovu umovanju o prirodi valja uočiti tri razvojna oblika. Na početku toga puta, suočen s cjelinom Aristotelove filozofije, Petrić je kritički u nizu rasprav istraživao i Aristotelove nauke u prirodnoj filozofiji, zatim je, s ambicijom da izgradi »novu geometriju«, izložio kako razumije djeljivost i neprekinutost matematičkog prostora, osobito crte – a to znači i puta u mehanici, a konačna prirodnofilozofska stajališta ugradio je u vlastiti filozofski sustav pišući remek–djelo o »novoj filozofiji«. Svaka od tih triju zamisli okrunjena je podebljom knjigom, ali se razvijala u razdoblju tijekom kojega je Petrić objavljivao pripremne i naknadne radove. Tako je nastao niz spisa koji tvore Petrićevo prirodnofilozofsko djelo:

1. *Discussionum peripateticarum tomi primi libri XIII.* (Venecija, 1571);
2. Pismo »Franciscus Patricius Bernardino Telesio, philosopho omnium eminentissimo, salutem dicit.«, Venecija, 26. lipnja 1572., objavljeno u: Francesco Fiorentino, *Bernardino Telesio ossia studi storici su l'idea della natura nel Risorgimento italiano*, Volume secondo (Firenze: Succesori le Monnier, 1874), pp. 375–398;

3. *Discussionum peripateticarum tomi IV.* (Basel, 1581);
4. *Apologia contra calumnias Theodori Angelutii eiusque novae sententiae quod Metaphysica eadem sint, quae Physica* (Ferrara, 1584);
5. *Della nuova geometria... libri XV.* (Ferrara, 1586);
6. *Philosophiae de rerum natura libri II. priores. Alter de spacio physico, alter de spacio mathematico* (Ferrara, 1587);
7. *Nova de universis philosophia* (Ferrara, 1591);
8. *Mystica Aegyptiorum et Caldaeorum, a Platone voce tradita. Ab Aristotele excepta, et conscripta philosophia. Ingens Divinae sapientiae thesaurus ili, kraće, Mystica philosophia* (Ferrara, 1591);
9. *Primae philosophiae liber primus de principiis*, rukopis (Rim, 1596).

Zato govoriti o temama i postignućima Petrićeve filozofije prirode znači govoriti o obilježjima i dometima ovih Petrićevih knjiga i rukopisa upravo u njihovu kronološkom slijedu nastanka i uzajamnim odnosima. U ovom će članku biti riječ o prirodnofilozofskim stajalištima koja je Petrić izložio i obrazlagao u *Discussiones peripateticae*.¹

Četiri Petrićeva pristupa Aristotelovim prirodoslovnim knjigama

U Veneciji 1571. godine, »točno tri godine nakon povratka s Cipra«,² Petrić je zamislio velebno djelo u kojem se htio iscrpno i temeljito sučeliti s cjelinom Aristotelove misli. Nakanivši pisati na latinskom, naslovio ga je *Discussiones peripateticae*, razumijevajući da će to djelo sadržavati rasprave o peripatetičkoj filozofiji, dakle o filozofiji Aristotelovoj i njegovih ranijih i potonjih tumačitelja, a ne rasprave pisane u duhu Aristotelove filozofije. Primjereno je naravi Petrićeva djela na hrvatskom ga zvati *Rasprave o peripatetičkoj filozofiji*.³

Svoj je prvotni nacrt susreta s cijelim Aristotelom Petrić ostvario u četiri sveska. Prvi i uvodni imao je obraditi Aristotelov život, djela i utjecaj. Sastavljajući ga, pisac je mogao očitovati svoju filološko–povijesnu upućenost. U drugom je svesku Crešanin prepoznavao zajedničke stečevine an-

- 1 Franciscus Patricius, *Discussionum peripateticarum tomi IV* (Basileae: Ad Perneam Lecythum, 1581), osobito četvrti svezak: »Francisci Patritij Discussionum peripateticarum tomus quartus. Aristotelis dogmatum censuram continens.«, pp. 361–479. – U navodima iz ovoga djela služim se pokratom DP, a pojedina mjesta označujem onako kako je to uveo sâm Petrić u kazalu djela: prva znamenka označuje stranicu, a druga znamenka, kad je odvojena zarezom, označuje redak na dotičnoj stranici.
- 2 »Ad Zachariam Mocenicum M. Antonii Senatoris Optimi Filium«, u: DP, ff. 4r–5r, na f. 4r.
- 3 To je prijevodno rješenje za naslov važnoga Petrićeva djela prvi uveo Veljko Gortan u svom ogledu »Franjo Petrić / Franciscus Patricius (1529–1597)« u: Veljko Gortan i Vladimir Vratović (priredili), *Hrvatski latinisti / Croatici auctores qui Latine scripserunt I*, PSHK 2 (Zagreb: Matica hrvatska i Zora, 1969.), pp. 709–713, na p. 712.

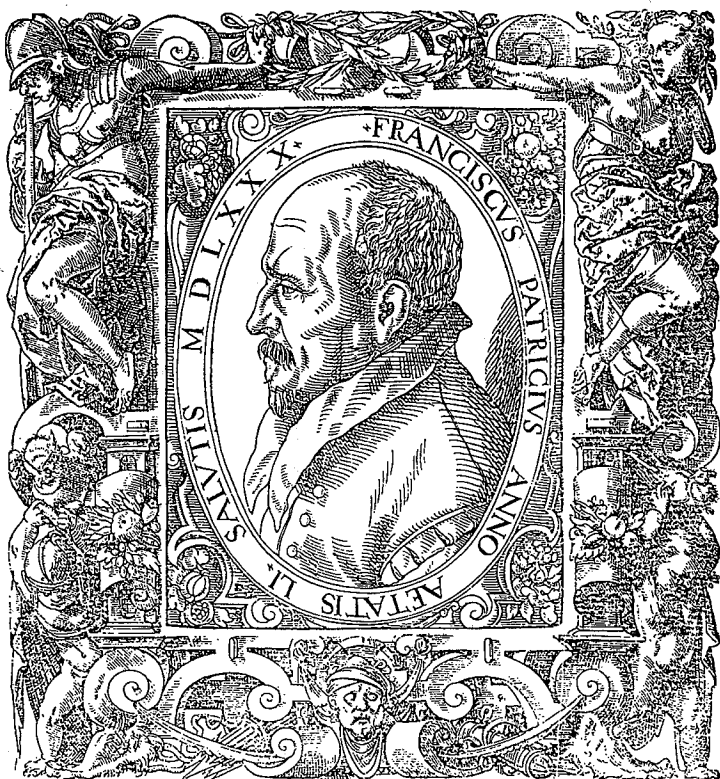
tičke filozofije, a u trećem je uočavao razlike između Aristotela i njegovih grčkih prethodnika. Četvrti i posljednji svezak poslužio mu je za konačnu prosudbu Aristotelova mišljenja, a u tu je svrhu odabrao devet prevažnih tema, pretežito iz filozofije prirode, a tek manjim dijelom iz ontologije.⁴ U Petrićevu pristupu antičkoj prirodoslovnoj baštini uočiti je metodičko stupnjevanje: suglasje, nesklad, prosudba (lat. *concordia, discordia, censura*). Prvi je svezak svojih *Rasprava* Petrić objavio 1571. godine u Ferrari, gradu svoga profesorskog djelovanja, a dovršeni spis, ostvaren u četiri sveska, izašao je 1581. godine u Baselu.⁵

Cijelo jedno desetljeće, u kojem je osvjedočeni platoničar glavninu svoga napora posvetio proučavanju Aristotelova djela, zrcali se i u Petrićevu portretu koji je otisnut na poledini naslovne stranice *Rasprav o peripatetičkoj filozofiji* (Sl. 1).

Pristup koji je odabrao u pojedinom svesku svojih *Rasprava* Petrić je s osobitom pomnjom primijenio na prirodnu filozofiju za koju je iskoristio sedam srodnih imena: prirodoslovlje (lat. *physiologia*, DP 337,9), fizika (lat. *physica*, DP 227,28), fizička znanost (lat. *physica scientia*, DP 228,7), prirodna znanost (lat. *scientia naturalis*, DP 235,20), filozofija prirode (lat. *philosophia naturae*, DP 337,10), prirodna filozofija (lat. *philosophia naturalis*, DP 235,32 i 364,25) i fizička filozofija (lat. *philosophia physica*, DP 365,16). U skladu s tim nazivljem, Petrić je antičkog filozofa, kad i ukoliko proučava prirodu, zvao fiziologom, fizičarem, prirodoznanstvenikom ili prirodnim filozofom. Nagnut nad Aristotelovim prirodnofilozofskim spisima i cjelokupnim grčkim prirodoslovljem kao nad zrcalom, Petrić nam je omogućio vidjeti četiri svoje predodžbe o prirodnoj filozofiji jer je Aristotelov nauk o prirodi proučavao pod četiri različita kuta.

4 Usp. opis Petrićevih *Discussionum peripateticarum*, u: Mihaela Girardi Karšulin, »Petrićevo tumačenje predmeta Aristotelove Metafizike«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 5 (1979.), na p. 241.

5 Franciscus Patricius, *Discussionum peripateticarum tomi primi libri XIII.* (Venetiis: Apud Dominicum de Franciscis, 1571.); Franciscus Patricius, *Discussionum peripateticarum tomi IV.* (Basileae: Ad Perneam Lecythum, 1581.). Usp. Šime Jurić, *Croatiae scriptores Latini recentioris aetatis* (Zagrabiae: Institutum historicum Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1971), p. 8, gdje su opisani primjerci koje posjeduje Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Jurićevim nalazima pridodajem i svoj: primjerak baselskog izdanja u Knjižnici Balda Bogišića u Cavtatu sa signaturom B VII. 3/1. – Poneki autori ne razlikuju da je Petrić 1571. godine prvi put objavio samo prvi svezak, a 1581. godine drugo izdanje prvoga sveska i prvo izdanje drugog, trećeg i četvrtog sveska svojih *Rasprav*. Vidi, primjerice: Franco Volpi, »*Exercitationes paradoxicae adversus Aristoteles*, Pierre Gassendi«, u: Franco Volpi und Julian Nida-Rümelin (hrsg.), *Lexikon der philosophischen Werke* (Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1988), p. 270, gdje Volpi tvrdi da bi prva tri sveska bila objavljena u Veneciji 1571. godine. – Naslovnica svakoga sveska u baselskom izdanju bila je opremljena potpunim bibliografskim podacima. Tiskar je očito računao i na samostalnu prodaju pojedinih svezaka.

Slika 1

Slika 1: Frane Petrić u vrijeme dovršetka knjige o Aristotelovoj filozofiji. Portret, prema dataciji na ovalnoj vrpici, nastao »u dobi od 51 godine, godine Spasenja 1580.«, objavljen na poledini naslovne stranice. Franciscus Patricius, *Discussionum peripateticarum* tomi IV. (Četiri sveska rasprav o peripatetičkoj filozofiji, Basel, 1581.), f. 1v. Bakrorez.

U devetoj knjizi prvoga sveska, Petrić je sebi postavio tešku zadaću: utvrditi »istinski i pravi poredak Aristotelovih prirodoslovnih knjiga« (»verum et germanum Aristotelicorum naturalium librorum ordinem«, DP 124,46). Aristotelova prirodoslovna ostavština, kako Petrić sažimlje prijedor među aristotelovcima, sadržana je u ne manje od 52 knjige. Među njima prva mjesta zauzimaju: 1. osam knjiga *Fizike*; 2. četiri knjige *O nebu*; 3. dvije knjige *O nastanku i propasti*; 4. prve tri knjige *Meteorologike* (DP 112,28–37). Poredak ostalih knjiga predmet je dugotrajnih rasprava među proučavateljima Aristotelove ostavštine, kako među Grcima tako i među Arapima. Premda je Petrić ponudio poredak 30 Aristotelovih knjiga o prirodi počevši od općenitijeg prema manje općenitom predmetu (DP 127,1–19), ipak je istraživanje zaključio tvrdnjom da se pitanja koja se odnose na poredak Aristotelovih spisa ne mogu lako riješiti. Tako je, naime, glasilo posljednji rubni podnaslov devete knjige: »Problemata in ordinem redigi non facile possunt« (DP 127,18–23).

Zajedničke stečevine antičke prirodne filozofije

Pri usporedbi Aristotelove prirodne filozofije s prirodoslovnim gledištima njegovih grčkih prethodnika pošao je Petrić od pitanj o kojima postoji suglasje (*concordia*) u grčkoj prirodoslovnoj baštini. Zajedničke stečevine obradio je u drugom svesku svojih *Rasprava*, i to u petoj i šestoj knjizi.⁶ Evo rečenice koja najbolje očituje Petrićev pristup: »Budući da je Aristotelova fizička znanost sadržana u 50 knjiga i u njima se ispituje deset poučaka: o počelima, o zajedničkim pripadcima, o svijetu, o nebu, o prvotninama, o djelovanju, o isparivanju, o duši, o životinjama, o biljkama, ništa od ovoga po mnogim svjedočanstvima samoga Aristotela nisu izostavili ni oni stari fizičari.«⁷ Aristotelu je, tako Petrić shvaća razvoj prirodoslovlja i umovanja o prirodi, ostalo ne otkriti, nego usavršiti nauk o prirodi (»non ad inventionem, sed ad perfectionem«, DP 228,49). Time profesor iz Ferrare umanjuje Aristotelovu ulogu u razvoju grčke prirodoslovne misli, ali otvara pitanje o samom sebi kao filozofu prirode i prirodoslovcu: što je on stvarno mislio o napretku u spoznanju prirode, o mogućnosti novih prirodoslovnih spoznaja?

Među pitanja o kojima postoji suglasje među antičkim prirodoslovcima Petrić je ubrojio i dva važna astronomska pitanja: o položaju Zemlje u sredini svijeta i o omeđenosti svijeta (DP 230,19–21). Je li Petrić 1581. godine, kad zaključuje svoj rukopis, znao da je Kopernik 1543. godine objavio djelo *De revolutionibus orbium coelestium* (*O obrtajima nebeskih krugova*), a u njemu i novu, heliocentričku sliku svijeta? Je li možda tek pri pregovorima s baselskim izdavačem doznao da je u Baselu 1566. godine izašlo novo izdanje Kopernikova epohalnog djela s tom istom heliocentričkom slikom svijeta?⁸ Ipak, taj će stav Petrić do 1589. godine izmijeniti, a 1591. godine i objaviti u svom remek-djelu *Nova de universis philosophia*. Pod naslovom »De astrorum motu«, u pankozmijskom dijelu svoje filozofske sinteze, Petrić će opisati tradiciju heliocentričke slike svi-

6 »Liber V. conformia cum antiquis Physiologiae capita complectens.« i »Liber VI. qui Physicorum dogmatum concordiam continet.«, u: Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus secundus* (Basileae: Ad Perneam Lecythum, 1581.), pp. 227–235, 235–257.

7 DP 228,6–11: »Cum enim quinquaginta libris Aristotelis physica scientia contineatur, in iisque 10. generalia Theoremata examinentur, De principiis, De communibus accidentibus, De Mundo, de coelo, de Elementis, de Actione, de Exhalatione, de Anima, de Animalibus, de Plantis, nihil horum Aristotelis ipsius testimoniis multis, Physici illi veteres praetermiserunt.« Usp. srodan prikaz prirodnofilozofske problematike u: DP 235,32–38: »omnia naturalis philosophiae Theoremata«; DP 364,27–31: »novem omnino generalia Theoremata, seu Theses, seu problemata«.

8 Nicolaus Copernicus Torinensis, *De revolutionibus orbium coelestium libri VI.* (Basileae: Ex officina Henricpetrina, 1566.), napose deseto poglavlje prve knjige naslovljeno »De ordine coelestium orbium«, ff. 7v–10r i slika na f. 9v.

jeta i kao posljednjega u nizu istaknuti Nikolu Kopernika, »najvećega zvjezdoznanca našega doba« koji tvrdi da se Zemlja uistinu kreće.⁹

Osim u astronomiji, Petrić je za suglasjem u grčkoj prirodoslovnoj baštini tragao i u trima područjima prirodne filozofije koja će poslije prerasi u posebne discipline: meteorologiju, zoologiju i botaniku (DP 231–234).

U slijedu izlaganja Aristotelove filozofije prirode, i to one njezine najstrože jezgre, Petrić je, poput Aristotela i svih njegovih privrženika, razlikovao »počela« (principe, lat. *principia*) i »prvotnine« (elemente, lat. *elementa*). »Počela ne smiju bivati niti jedna od drugih, niti od čega drugoga, a od njih potječe sve(...) Počela uistinu uvijek ostaju«,¹⁰ zapisao je Aristotel u prvoj knjizi svoje *Fizike*, da bi istaknuo njihovu samostojnost i vječnost. Počela pritom treba razumjeti kao *uzroke*: tvarni, oblikovni, tvorni i svršni. Tek tada Aristotel može definirati prirodu i o njezinoj svrhovitosti izreći znameniti stav: »Bog i priroda ništa ne rade uzalud« (»Deus et Natura nihil frustra facit«, DP 241,28; 241,51). Time Aristotel nije još rekao kako je građen svijet. Da bi to izrekao, progovorit će i o prvotninama fizičkoga svijeta. Prvotninu ili element treba razumjeti kao gradivni sastojak svijeta, i to od najranijega iskaza te vrste, koji se pripisuje Empedoklu: »Četiri su prvotnine: vatra, voda, zemlja, zrak« (DP 252,24–25)

Razlike između prirodoslovca Aristotela i grčke prirodoslovne starine

U trećem svesku svojih *Rasprav o peripatetičkoj filozofiji* Petrić je sustavno prikazao razlike između Aristotela i grčkih mu prethodnika u području prirodoslovja (lat. *physiologia*). U grčkoj prirodoslovnoj predaji prije Aristotela filozof iz Cresa prepoznao je tri različita pristupa i odvojeno ih je opisao u trima knjigama trećeg sveska. U drugoj je knjizi proučio Aristotelove stavove o trojici ranih grčkih prirodoslovaca Empedoklu, Anaksagori i Demokritu, u trećoj je knjizi obradio prigovore koje je Aristotel uputio Pitagorinim sljedbenicima, a u šestoj se knjizi usredotočio na razlike između učitelja Platona i učenika Aristotela (Sl. 2).¹¹

9 Vidi o Koperniku, u: Franciscus Patricius, *Nova de universis philosophia* (Ferrariae: Apud Benedictum Mammarellum, 1591.), f. 103rb, i to u knjizi pod naslovom »De astrorum motu«, također na f. 104rb.

10 Vidi grčki navod i latinski prijevod u DP 235,46–48: »Oportet enim principia neque ex se invicem esse, neque ex aliis, & ex his omnia(...) Principia verò semper oportet manere« Usp. Aristotel, *Fizika* I,5 (Zagreb: Globus, 1987.), preveo T. Ladan, p. 15.

11 »Liber II. Aristotelis cum tribus Physiologis dissensionem«, »Liber III. Aristotelicas contra Pythagoram obiectiones, earumque solutiones« i »Liber VI. Aristotelica contra Platonem objecta in Physiologiam, eorumque dilutiones«, u: Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (Basileae: Ad Perneam Lecythum, 1581.), pp. 301–306, 306–312, 337–349.

T O M I T E R T I I
L I B R O R V M
Elenchus.

- LIB. I. Habet discordiam Aristotelis cum quatuor veteribus Theologis.
 LIB. II. Aristotelis cum tribus Physiologis disensionem.
 LIB. III. Aristotelicas contra Pythagoram obiectiones, earumque solutiones.
 LIB. IV. Platonice Dialectices cum Aristotelica collationem ac discordiam.
 LIB. V. Excussionem eorum, quæ Aristoteles contra Ideas Platonis disputavit.
 LIB. VI. Aristotelica contra Platonem obiecta in Physiologiam, eorumque dilutiones.
 LIB. VII. Solutionem eorum quæ Aristoteles in Activa philosophia Platoni obicit.

slika 2

Slika 2: Kazalo trećeg sveska, posvećenog istraživanju razlika između »Aristotela i starih filozofa«. Petrić, *Četiri sveska rasprav o peripatetičkoj filozofiji* (Basel, 1581), p. 288.

Među ranim grčkim filozofima prirode odlučio je Petrić proučiti trojicu »koje je Aristotel napadao oštrije nego druge« (DP 301,13–14): Empedokla, Anaksagoru i Demokrita. Izabrao ih je upravo zato što ih je Aristotel najviše napadao, a tim je sporovima prilagodio i metodu istraživanja grčke prirodoslovne starine. Najprije bi izložio Aristotelov prigovor, zatim bi ponudio razloge protiv Aristotelova napadaja, ostajući uvijek zadubljen nad Aristotelovim spisima i svjedočanstvima drugih pisaca i komentatora. Aristotel je, primjerice, ustvrdio: »Empedoklo kaže da ni jedan od elementa ne nastaje jedan iz drugog« (DP 301,24–25). Petrić se pak pozvao na stihove u kojima da je Empedoklo naučavao prijelaz jednog elementa u drugi.¹² Ili, Aristotel je Anaksagori prigovorio da je element vatru nazvao eterom, a Petrić je zamijetio protuslovlje: »Što Aristotel u trećem poglavlju prve knjige *O nebu* kudi, u trećem poglavlju prve knjige *Meteorologike* hvali« (DP 303,50–53). Ili, Aristotel je osporio Demokritovo prirodno-filozofsko polazište: »Počel za prirodne ima beskonačno« (DP 305,10–11), a Petrić je baš u tom pitanju htio biti Demokritovim braniteljem.

U odnosu Aristotela prema pitagorvcima Petrić je uočio dva daleko-sežna prigovora koja pripadaju području filozofije prirode.

¹² DP 301,29–40. Usp. fr. 17 iz prve knjige Empedoklova spjeva *O prirodi*, u: Hermann Diels, *Predsokratovci: Fragmenti I* (Zagreb: Naprijed, 1983.), pp. 286–287.

Prvi se odnosio na harmoniju koju su pitagorovci pridijelili nebeskim tijelima, a svi su tumači uvidali da to izričito govori protiv pitagorejske slike svijeta (RP 307,16). Drugi je Aristotelov prigovor bio upućen ulozi koju su pitagorovci namijenili brojevima: »Priroda se sastoji od brojeva« (RP 307,37–38). Petrić je pak obrazlagao da su se pritom izrazili »simbolički, mistički, alegorijski«.¹³

U ocjeni nesklada između Platonove i Aristotelove prirodne filozofije Petrić je pošao od primjedbe da se Aristotel svom učitelju Platonu više podrugivao u filozofiji prirode nego u filozofiji Boga.¹⁴ Petrić je, zbog svoga platonističkog osvjedočenja, ustao protiv Aristotelovih »izvrtanja« Platonovih izričaja i protiv Aristotelovih »otvorenih laži«,¹⁵ tako da je redom proučio sva ona mjesta gdje je Aristotel uputio prigovore dijalogu *Timej*, onom dakle dijalogu u kojem je Platon oblikovao vlastitu prirodnu filozofiju. Primjerice, Petrić je opovrgnuo Aristotelovu tvrdnju da Platon nigdje nije pisao o promjeni (lat. *alteratio*), prevažnoj temi svake prirodne filozofije.¹⁶

Profesor platonske filozofije nastojao je obraniti Platona i u području *optike*, premda je znao za opći, a ne samo Aristotelov prigovor da Platon nije dobro rastumačio kako nastaje vid kad se pozvao na načelo »slično se sličnim spoznaje« (»simile simili cognoscitur«, RP 346,5–6). Što je predodžba ili slika – to za Petrića ostaje zagonetkom 1581. godine. »Nastaje li predodžba isijavanjem zrak iz očiju ili ulaskom vrst u oči, veliko je pitanje«,¹⁷ otvoreno unatoč velikim naporima aristotelovaca i platoničara, zabilježio je Petrić devet godina prije nego je mladi Rabljanin Marko Antun de Dominis u padovanskoj gimnaziji započeo obavljati optičke pokuse sa staklenim kuglama koje je napunio vodom.¹⁸

13 DP 307,33–35. Usp. Girardi Karšulin, *Filozofska misao Frane Petrića*, pp. 88–89.

14 DP 337,11–12: »Plures in naturae philosophia quam in divina Aristoteles contra praecceptorem cavillos effinxit...«

15 Vidi osobito DP 338–342, gdje je Petrić Aristotelov pristup Platonovoj filozofiji učestalo opisivao nazivcima: *calumniā, reprehensio, obtrectatio, mendacium*.

16 DP 343,48–49: »Nec minus mendacii convincitur, cum ait /Aristoteles/, illum /= Platonem/ de alteratione non scripsisse...«. Vidi i kazalo »Rerum et verborum maxime memorabilium elenchus«, u: Franciscus Patricius, *Discussionum peripateticarum tomi IV* (Basileae: Ad Perneam Lecythum, 1581), f. S1v: »alterationis doctrinam non intermisit Plato«.

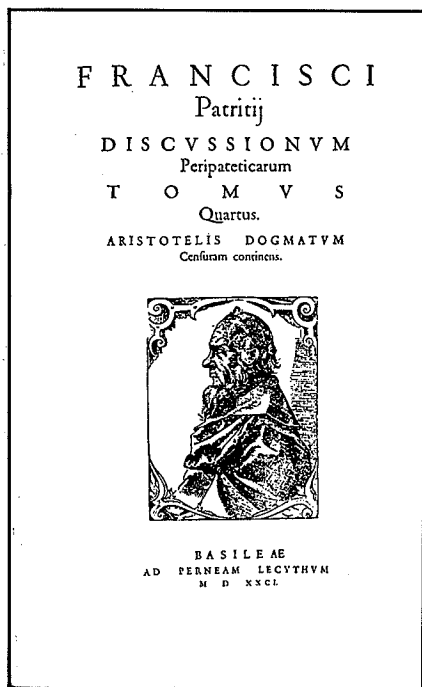
17 DP 346,43–44: »An visio per radiorum emissionem ex oculis, aut per specierum introductionem in oculos fiat, magna quaestio est...«

18 Usp. August Ziggelaar, »Das Gymnasium der Jesuiten in Padua um 1590 in Verbindung mit dem Buche von Marcantonio de Dominis 'De radiis visus et lucis', 1611«, *Archivum Historicum Societatis Iesu* 49 (1980.), pp. 255–264; Ivica Martinović, »Filozofska i prirodoznanstvena istraživanja hrvatskih isusovaca od Marka Antuna de Dominisa do Josipa Franje Domina«, u: *Isusovačka baština u Hrvata* (Zagreb: MGC, 1992.), pp. 77–97, na pp. 77–78.

Sustavno istraživanje Aristotelove prirodne filozofije

U četvrtom svesku *Rasprav o peripatetičkoj filozofiji*, »koji sadrži prosudbu Aristotelovih učenja« (Sl. 3), Petrić se pretežito posvetio istraživanju prirodnofilozofskih pitanja, što bjelodano dokazuje i kazalo toga sveska (Sl. 4):

- I. O počelima (principima) prirodnin.
- II. O lišidbi i obliku.
- III. O prvoj tvari.
- IV. O vječnosti svijeta i vremena.
- V. O vječnosti gibanja.
- VI. O vječnosti i biti neba.
- VII. Prva knjiga o prvotninama (elementima).
- VIII. Druga knjiga o prvotninama (elementima).
- IX. O nastanku i propasti.
- X. O šest nebeskih smjerova.¹⁹

Slika 3

Slika 3: Naslovnica četvrtog sveska Petrićevih rasprava, posvećenog pretežito Aristotelovoj filozofiji prirode. Petrić, *Četvrti svezak rasprav o peripatetičkoj filozofiji* (Basel, 1581.), p. 361.

¹⁹ »Tomi quarti librorum elenchus.«, DP 362.

TOMI QVARTI LIBRO- RVM ELENCHVS.

- Lib. I. De Principijs rerum Naturalium.
 Lib. II. De Priuatione & Forma.
 Lib. III. De Materia prima.
 Lib. IIII. De Mundi Temporifque æternitate.
 Lib. V. De Motus æternitate.
 Lib. VI. De Coeli æternitate effentiaque.
 Lib. VII. De Elementis primus.
 Lib. VIII. De Elementis fecundus.
 Lib. IX. De Generatione & Corruptione.
 Lib. X. De Sex Cœli Diftantijs.

Slika 4

Slika 4: Prirodnofilozofske teme u *Četvrtom svesku rasprav o peripatetičkoj filozofiji* Frane Petrića (Basel, 1581.). Kazalo četvrtoga sveska, p. 362.

Zašto se Petrić odlučio upravo na prosudbu Aristotelove prirodne filozofije? Smatrao ju je jednim od četiriju glavnih dijelova Aristotelove filozofije (»naturalis, divina, civilis, logica«, DP 364,15–16), dapače smatrao ju je najboljim dijelom Aristotelova mišljenja, ustvrdivši o Aristotelu i njegovoj filozofiji: »Njezin pak dio o prirodi učinio ga je nadaleko slavnim.«²⁰ Pri vrednovanju Aristotelove filozofije prirode, a to znači i pri izricanju svoje prosudbe o prirodi, Petrić je Aristotelove spise o prirodi doživljavao sukladno općoj predodžbi koja se ustalila od Averoesova doba: »Sva je ta prirodna filozofija sadržana u 52 cijele knjige što su ostale od mnogih koje je Aristotel bio napisao, a razdijeljene su u nekih 618 poglavlja. U tako brojnim i knjigama i poglavljima, smatraju, nije izrečeno više od devet posve općih poučaka ili tvrdnja ili pitanja.«²¹

Sustavno istraživanje Aristotelova nauka o prirodi profesor platonske filozofije u Ferrari uobličio je u deset knjiga. U prvim trima bila je riječ o početlima prirodnin. Tu je Petrić morao raščistiti važno metodološko pitanje: komu više pristoji izlagati »o početlima fizičke filozofije« (*de principiis*

20 DP 364,20–21: »Naturalis autem /philosophiae/ pars eum /= Aristotelem/ longè inclutum fecit« Usp. Girardi Karšulin, *Filozofska misao Frane Petrića*, osobito poglavlje »Petrićeva ocjena Aristotelove (aristotelovske) filozofije prirode«, pp. 172–199, na p. 172; Anto Mišić, *Metafisica della luce in »Nova de universis philosophia« di Franciscus Patricius* (Roma: Pontificia Universitas Gregoriana, 1995.), p. 36.

21 DP 364,25–29: »Ea naturalis philosophia omnis comprehensa est LII. totis libris, qui de multis quos conscripserat, supersunt. Ii sunt a quibusdam DCXVIII capitibus distincti. His tam numerosis et capitibus et libris, non plura quam novem omnino generalia Theoremata, seu Theses, seu problemata mavis nuncupare, pertractantur.«

physicae philosophiae, DP 365,16) – »fizičkom« ili »prvom« filozofu, fizičaru ili metafizičaru? Izjasnio se u prilog fizičaru ukoliko se ti principi odnose na gibanje (*principia ad motum*, DP 365,19–20). Aristotelovsko razlikovanje: »U metafizičar se počela razmatraju ukoliko su počela bić uopće, a u fizičar ukoliko su počela fizičkih bića«,²² nije zadovoljilo Petrića. Smatrao je da u pozadini toga razlikovanja ipak stoji zaključak da je »zadaća prvog filozofa razmatrati o počelima prirodin, to jest o mogućnosti, to jest o kretanju«. ²³ Tih pak počela, prema Aristotelu, ima tri: tvar, lišidba i oblik (*materia, privatio, forma*), a značenje svakoga od njih Petrić je pomno proučio.²⁴

U trećoj je knjizi, prilikom prosuđivanja kako je Aristotel pomišljao tvar, Petrić prvi put spomenuo pojam pokusa (*experimentum*) kad je razlagao o *transmutaciji elemenata*, tj. o mnijenju grčkih filozofa da četiri elementa zemlja, voda, zrak i vatra mogu prelaziti jedan u drugoga. »Kojim će me razlozima uvjeriti u to ili kojim mi pokusima pokazati? Ne govorim o cijelim prvotninama, zahtijevam za njihove dijelove. Zacijelo nitko nije nikad vidio dio vatrene sfere pretvoren u zrak, niti je itko igda opazio vatrenu sferu, niti je vidio dio zraka kako prelazi u onu vatru.«²⁵ Mogao je međutim vidjeti jedan drugi pokus: »Imam pokus s loncima. Na njihovim se poklopcima para što isparuje, a ne zrak, zgušnjava u vodu.«²⁶ U istinskoj filozofiji, zaključuje Petrić, nije dopušteno da se obrazloženja ne slažu s pokusima.²⁷

U sljedećim trima knjigama svojih *Rasprava* Petrić propituje kako je Aristotel obrazlagao vječnost svijeta, vremena, gibanja i neba. Na početku raspre on odmah podsjeća da Aristotel za vječnost koristi drugo ime: *beskonačnost* (DP 401,3). Zato njegovu pozornost privlači Aristotelov pojam beskonačnosti u fizici i u matematici. Crešanin je Aristotelu zamjario što je zaključke o beskonačnosti u matematici primijenio u fizici: »Beskonačnost matematičkog broja i matematičke veličine neprimjerena je

22 DP 366,30–31: »In metaphysicis tractata esse principia uti sunt entium principia in universum. In physicis, uti sunt entium physicorum principia.«

23 DP 366,46–48: »Est igitur ex hac disputationum serie, ex Aristotelis doctrina, facto, ratione, primi philosophi munus, de principiis naturalium rerum, est de potentia, est de motu tractare.«

24 DP 364–399. Usp. podrobnu raščlambu Petrićeva istraživanja u: Girardi Karšulin, *Filozofska misao Frane Petrića*, pp. 179–189.

25 DP 395,50–55: »quibus nam rationibus id mihi persuadebitur? aut quibus experimentis ostendetur? Non dico de totis elementis, de partibus eorum quaero. Certè nemo unquam vidi partem Sphaerae ignis, in aerem conversam, quando etiam totam ignis Sphaeram nema aspexit unquam, aut vidit unquam quisdam aeris partem in eum ignem transire...«

26 DP 396,27–28: »Habeo ego ollarum experimentum, in quarum operculis, vapor exhalans, non aer, in aquam concrecit.«

27 DP 396,40–41: »Nisi ergò rationes experimentis non consonabunt, in vera philosophia, non admittemus.«

prirodninama.«²⁸ Štoviše, izričito je osporio beskonačnost u sámoj matematiци: »Mi pak nijećemo(...) da matematički broj može rasti u beskonačnost. Nijećemo i to da se matematička veličina može beskonačno bilo umanjivati bilo dijeliti.«²⁹

Kako rastumačiti Petrićev pristup beskonačnim veličinama? Prema Aristotelu, beskonačnost se očituje na dva načina: kod brojeva dodavanjem, kod geometrijske veličine diobom. Riječ je o vrsti beskonačnosti koja se ostvaruje u postupku koji se *uvijek iznova može* ponoviti, dakle o *potencijalnoj* beskonačnosti. Značenje Petrićevih prigovora valja otkriti u žučljivu zauzimanju protiv potencijalne beskonačnosti. Platoničar nije mogao ne prigovoriti istinskom dostignuću Aristotelove *Fizike*. Aristotel je, uvodeći pojam potencijalne beskonačnosti, pomišljao na mislene i pomislive postupke, platoničar je zahtijevao da oni budu događajni i ostvarivi ako se odnose na same prirodne (DP 404,6). U naravi matematičkih objekata, kako ih tumači Platon, treba tražiti razlog Petrićevim zaključcima o beskonačnosti u matematiци.

Iste primjedbe, prosuđuje Petrić, valja izreći i o vremenu, »koje je Aristotelu bilo treća beskonačnost« (»tempus ipsum, quod tertium infinitum Aristoteli erat«, DP 404,26). Je li vrijeme uistinu beskonačnost? Aristotel je ponudio šest razloga u prilog potvrdnom odgovoru, Petrić ih je sve osporio. A osporivši beskonačnost vremena, mogao je Petrić lako osporiti i beskonačnost gibanja: »Što je rećeno o vremenu, isto treba reći i o gibanju.«³⁰ Je li shvaćao da time ipak pristaje uz Aristotelovu tvrdnju o istovrsnu ustroju vremena i gibanja?

Glede gibanja Petrić je, dakako, lućio gibanje pokretljivog tijela od gibanja pokretaća (*motus mobilis* i *motus motoris*, DP 416,12–13). K tomu, razlikovao je prvog i drugotne pokretaće (*primus motor* i *secundarii motores*, DP 416,20–26). Žustro je i iscrpno protuslovio Aristotelovu nauku o odlikovanu položaju kružnoga gibanja među svim ostalim gibanjima, postavivši pitanje: »U ćemu je, dakle, lažnost te aristotelovske tvrdnje *da nijedno gibanje niti jest niti može biti neprekinuto i jedno osim kružnoga?*«³¹

U sedmoj i osmoj knjizi ćetvrtoga sveska Petrić je raspravio prastaro pitanje o sastavu svijeta: koliko je elemenata svijeta i koji su to? Prvi je Empedoklo ućio da elemenata ima ćetiri: vatra, zrak, voda i zemlja. Ari-

28 DP 404,15: »Concludamus ergo primo loco hanc numeri mathematici & magnitudinis mathematicae infinitatem alienam esse a naturalibus rebus«. Usp. općirniju raščlambu o Petrićevu razumijevanju odnosa između matematike i fizike u: Girardi Karšulin, *Filozofska misao Frane Petrića*, p. 190.

29 DP 402,34–37: »Negamus tamen nos, ut in genere eodem persistamus, verum esse, mathematicum numerum in infinitum posse excrescere. Negamus etiam, mathematicam magnitudinem infinitè vel minui vel dividi posse.«

30 DP 408,45: »Quod de tempore dicimus, idem dicendum de motu.«

31 DP 420,55–56: »Quae igitur falsitas Theseos istius Aristotelicae, *nullum motum esse vel esse posse continuum et unum praeter circularem?*«

ričnu vatru« (lat. *elementalis ignis sphaera*, DP 437,30–31 ili *ignis sphaeralis*, DP 441,5 i 441,38) u nebeskom području koju, kritički primjećuje Petrić, »nitko nikad nije dotaknuo, nitko od ljudi nikad je nije vidio«. ³² Da bi, pozivajući se i na Aristotelove iskaze o ulozi osjeta u spoznajnom procesu, poentirao: »osjeta se nije odreći« (DP 440,29–30). Upozorivši na mjesto gdje Aristotel tvrdi da zvijezde ophode ispod »njegova« vatrenog kruga, Petrić je zaključio o Aristotelovu petom, nedodirljivu i nevidljivoj elementu: »Zvijezde koje nastaju niže dostatni su znak da nikakvu sferičnu vatru ne treba izmišljati.« ³³

Uz to, Petrić je raspravio i Aristotelov nauk o težnji elemenata prema svom »prirodnom« mjestu. Osporio je taj nauk jednostavnim protuprimjerom, podrugujući se Aristotelu: »Plamen se penje, dakle sfera vatre je gore. Plamen se spušta, dakle sfera vatre je dolje.

Plamen se zanosi ustranu, dakle sfera vatre smještena je ukoso« (DP 445,47–49). Dapače, prigovor upućen Aristotelu, Petrić je još zaoštrio kad je postavio pitanje koje pogađa u srž mehanike: »Kako kružno gibanje neba može uzrokovati gibanje po pravcu?« ³⁴

Petrić, dakako, nije propustio upozoriti na posljedice Aristotelova nauka da elementi imaju svoja prirodna mjesta i da oni, ako se na tom mjestu ne nalaze, njemu teže. Ako je tijelo, što se najčešće događa, sastavljeno od više elemenata, a svaki se element nastoji gibati prema svom prirodnom mjestu, što treba zaključiti o gibanju takva tijela? (DP 450–451). Na temelju proučavanja Aristotelovih odgovora na to pitanje, Petrić je izrekao svoju prosudbu: »Filozofija, predana nam od Aristotela, o jednostavnim i složenim gibanjima isprazna je, nestalna, nepostojana, lažna.« ³⁵

Devetu Petrićevu knjigu, posvećenu nastanku i propasti, otvara ontološki iskaz iz druge knjige Aristotelova djela *De generatione et corruptione*: »Bolje je biti nego ne biti« (»*melius autem, ipsum esse, quam ipsum non esse*«), a Petrić ga preoblikuje u iskaz vlastitog nadahnuća: »Priroda žudi biti, dakle izbjegava i protivi se ne biti.« ³⁶ Platoničar na ferrarskoj sveučilišnoj katedri u žarište raspre postavlja Aristotelovo tumačenje nastanka koje razumijeva neprekinuti, a ne uzastopni postupak. Oprečno

32 DP 439,49–52: »*Non ambigo nunc, de igne hoc nostrate culinario, aut subterraneo, sed illo qui in quadam sphaera supra aerem, sublunae orbe, est ab Ocello, deinde etiam ab Aristotele collocatus, quem nemo unquam tetigit, nullus hominum unquam vidit.*«

33 DP 442,28–29: »*Concludam ego contra suos discurrentes, stellas quae inferius fiunt, signum sufficiens esse, nullum Sphaeralem ignem necesse esse fingere.*«

34 DP 447,42–43: »*At rogabo ego ut primo modum commonstrent, quo motus circularis coeli rectum possit causare motum?*«

35 DP 451,17–18: »*Vana ergo est philosophia ab Aristotele nobis tradita, de motibus simplicibus et mistis, inconstans, infirma, falsa.*«

36 DP 455,45: »*Natura, esse cupit, non esse ergo refugit et abhorret.*«

Aristotelu, Petrić je uvjeren da uzastopni slijed bolje od neprekidnine opisuje događaj nastanka (DP 469,38–41).

U zaključnoj, desetoj knjizi svoje ocjene Aristotelova mišljenja o prirodi, Petrić je raspravljao o smjerovima u svemiru. Najprije je opisao stajalište Pitagorinih sljedbenika koji su na nebu razlikovali šest smjerova: gore, dolje, naprijed, natrag, desno, lijevo, pri čemu su »lijevo« i »desno« smatrali principima (DP 470, 44–45), uočavajući dakle vrijednost simetrije. Aristotel je u predgovoru svojim knjigama *O nebu (De coelo)* dokazivao da sva tijela imaju tri udaljenosti: dužinu, širinu i dubinu, a u rijetkim je okolnostima znao »gore« okarakterizirati kao kraj svemira, oprečno Platonu koji je nijekao da u svemiru postoji gore i dolje (DP 479,32). Sam pak Petrić zastupao je platonistički stav: »Ništa na nebu nije po naravi desno i lijevo, ništa po naravi nije gore i dolje, ništa po naravi nije naprijed i natrag« (DP 479,18–19).

Prvi obris Petrićeve filozofije prirode

Cijelo jedno desetljeće, točnije najmanje toliko, proveo je Petrić zadubljen nad cjelinom Aristotelova mišljenja i, istodobno, nad cjelinom antičke prirodoslovne baštine. Što je postigao proučavanjem Aristotelovih prirodofilozofskih spisa?

Najprije, utvrdio je neka trajna *polazišta* svoga umovanja o prirodi, što se od osvjedočena platoničara i moglo očekivati. Primjerice, izriekom je bio *protiv* potencijalne *beskonačnosti* u matematici i fizici. Pojavu nastanka opisao je s pomoću *slijeda*, a ne, kao aristotelovci, s pomoću neprekinutosti. Tragajući za zajedničkim u prirodnim filozofijama grčke starine od Talesa do Aristotela, Petrić je ustanovio temeljni *ustroj* svake prirodne filozofije, pa tako i svoje vlastite.

Kao platoničar nije zatvarao oči pred problemom *promjene* u prirodi, dapače nije dopustio da bi to bila tema pridržana samo Aristotelovim sljedbenicima. Usprotivio se aristotelovskom stavu da *gibanju po kružnici* pripada povlašteno mjesto među svim gibanjima. Štoviše, ironizirao je cijeli Aristotelov nauk o postojanju prirodnih mjesta za prvotnine i o prirodnoj težnji prvotnin prema tim mjestima. Zakone mehanike trebalo je, dakle, potražiti izvan aristotelovske »slike svijeta«.

Neke je probleme nazvao velikima. Već 1581. godine takvim je doživljavao pitanje: kako vidimo ono što vidimo, ali ga to pitanje nije upravilo prema gnoseološkim istraživanjima. Raspravljajući *de visu* i *de visione* kao da se pripravlja za temu *svjetla* u svojoj »novoj filozofiji«, temu koja će ga kao renesansnoga filozofa prirode najviše proslaviti.³⁷

37 Frederick Copleston, *A history of philosophy III: Late medieval and Renaissance Philosophy* (1953; Doubleday: Image Books, 1993), p. 254.

Prigovorio je Aristotelu da je sferičnu vatru kao peti, nedodirljivi i nevidljivi element jednostavno izmislio. Taj Petrićev stav možda najbolje očituje što je mislio o opažaju, osjetu i pokusu.

U *Raspravama o peripatetičkoj filozofiji* Frane je Petrić učinio prvi korak prema vlastitom filozofskom sustavu. Ali je već pri tom prvom koraku bilo jasno da će u njegovu filozofskom sustavu prirodnoj filozofiji još jednom pripasti »najbolji dio«. Kao što joj je, po Petrićevu mišljenju, već pripao u Aristotelovu filozofskom sustavu.

Literatura

1. Antonaci, Antonio. 1984. *Ricerche sul neoplatonismo del Rinascimento: Francesco Patrizi da Cherso*, Volume I: La redazione delle opere filosofiche – Analisi del primo tomo delle *Discussiones*, Pubblicazioni dell'Istituto di Filosofia e Storia della filosofia 2 (Galatina (Lecce): Editrice Salentina).
2. Aristotel. 1987. *Fizika* (Zagreb: Globus), preveo Tomislav Ladan.
3. Artese, Luciano. 1986. »Una lettera di Antonio Persio al Pinelli: Notizie intorno all'edizione del primo tomo delle 'Discussiones' del Patrizi«, *Rinascimento* 26, pp. 339–348.
4. Copenhaver, Brian P. and Charles B. Schmitt. 1992. *Renaissance Philosophy. A History of Western Philosophy 3* (Oxford: Oxford UP). Poglavlje »Pious, perennial, and Platonic philosophies: Francesco Patrizi«, pp. 184–195.
5. Copernicus, Nicolaus. 1566. *De revolutionibus orbium coelestium libri VI*. (Basileae: Ex officina Henricpetrina).
6. Copleston, Frederick. 1953/1993. *A history of philosophy III: Late medieval and Renaissance Philosophy* (Doubleday: Image Books), p. 254.
7. Diels, Hermann. 1983. *Predokratovci: Fragmenti I* (Zagreb: Naprijed).
8. Fiorentino, Francesco. 1872. *Bernardino Telesio ossia studi storici su l'idea della natura nel Risorgimento italiano*, Volume primo (Firenze: Successori le Monnier).
9. Fiorentino, Francesco. 1874. *Bernardino Telesio ossia studi storici su l'idea della natura nel Risorgimento italiano*, Volume secondo (Firenze: Successori le Monnier).
10. Girardi Karšulin, Mihaela. 1979. »Petrićevo tumačenje predmeta Aristotelove *Metafizike*«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 5, pp. 237–255.
11. Girardi Karšulin, Mihaela. 1987. »Petrićevo tumačenje Aristotelova određenja predmeta teorijske znanosti (matematika, metafizika)«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 13 (1987), pp. 31–69.
12. Girardi Karšulin, Mihaela. 1988. *Filozofska misao Frane Petrića* (Zagreb: Institut za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 1988), osobito na pp. 57–202.
13. Girardi Karšulin, Mihaela. 1989. »Petrićeva kritika Aristotelova pojma vremena«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 15 (1989), pp. 99–126.
14. Girardi Karšulin, Mihaela. 1990. »Begriff der Zeit in Petrićs 'neuer Philosophie'«, *Synthesis Philosophica* 5 (1990), pp. 245–267.

15. Girardi Karšulin, Mihaela. 1991. »Frane Petrić. Od »antropološkog« problema do novoplatoničkog sustava«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 17 (1991), pp. 139–158.
16. Girardi Karšulin, Mihaela. 1993. »Petrić's interpretation of Aristotle's *Metaphysics*«, *Studia historiae philosophiae Croaticae* 2 (1993), pp. 119–136.
17. Girardi Karšulin, Mihaela. 1995. »*Discussiones peripateticae* između doksografije i povijesti filozofije kao filozofske discipline«, *Filozofska istraživanja* 15 (1995), pp. 149–156.
18. Gliubich, Simeone. 1856. »Patrizi, Francesco«, natuknica u: Simeone Gliubich, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia* (Vienna: Rod. Lechner librajo dell' I. R. Università; Zara: Battara e Abelich libraj.), pp. 241–246.
19. Gortan, Veljko. 1969. »Franjo Petrić / Franciscus Patricius (1529–1597)« u: Veljko Gortan i Vladimir Vratović (priredili), *Hrvatski latinisti / Croatici auctores qui Latine scripserunt I*, PSHK 2 (Zagreb: Matica hrvatska i Zora, 1969), pp. 709–713.
20. Jurić, Šime. 1971. *Croatiae scriptores Latini recentioris aetatis* (Zagrabiae: Institutum historicum Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium), p. 8.
21. Kristeller, Paul Oskar. 1964. *Eight Philosophers of the Italian Renaissance* (Stanford: Stanford UP, 1964), osobito poglavlje »Patrizi«, pp. 110–126, o Petrićevoj prirodnoj filozofiji na pp. 115–116.
22. Martinović, Ivica. 1992. »Filozofska i prirodnoznanstvena istraživanja hrvatskih isusovaca od Marka Antuna de Dominisa do Josipa Franje Domina«, u: *Isusovačka baština u Hrvata* (Zagreb: MGC), pp. 77–97.
23. Martinović, Ivica. 1995. »Frane Petrić i svijet fizike (1)«, *Svijet fizike* 3/5 (1995/1996), pp. 4–13.
24. Martinović, Ivica. 1996. »Frane Petrić i svijet fizike (2)«, *Svijet fizike* 4/7 (1996/1997), pp. 4–12.
25. Mišić, Anto. 1995. *Metafisica della luce in »Nova de universis philosophia« di Franciscus Patricius* (Roma: Pontificia Universitas Gregoriana, 1995), p. 36.
26. Muccillo, Maria. 1975. »La storia della filosofia presocratica nelle *Discussiones peripateticae* di Francesco Patrizi da Cherso«, *La cultura* 13, pp. 48–105.
27. Muccillo, Maria. 1979. »Aristotelov život i djela prema *Discussiones peripateticae* od Frane Petrića iz Cresa«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 5, pp. 193–235.
28. Muccillo, Maria. 1981. »La vita e le opere di Aristotele nelle *Discussiones peripateticae* di Francesco Patrizi da Cherso«, *Rinascimento* 21 (1981), pp. 53–119.
29. *Onoranze a Francesco Patrizi da Cherso: Catalogo della mostra bibliografica (6–19 maggio 1957)*. 1957. Con introduzione e note di Paola Maria Arcari (Trieste: Lega Nazionale di Trieste).
30. Patricius, Franciscus. 1571. *Discussionum peripateticarum tomi primi libri XIII*. (Venetiis: Apud Dominicum de Franciscis).
31. Patricius, Franciscus. 1581. *Discussionum peripateticarum tomi IV*. (Basileae: Ad Perneam Lecythum).
32. Patricius, Franciscus. 1584. *Apologia contra calumnias Theodori Angelutii eiusque novae sententiae quod Metaphysica eadem sint, quae Physica*. Eversio (Ferrariae: Apud Dominicum Mamarellum).
33. Patrici, Francesco. 1586. *Della nuova geometria... libri XV*. (In Ferrara: Per Vittorio Baldini Stampator Ducale).

34. Patricius, Franciscus. 1587. *Philosophiae de rerum natura libri II. priores. Alter de spacio physico, alter de spacio mathematico* (Ferrariae: Excudebat Victor Baldinus Typographus Ducalis).
35. Patricius, Franciscus. 1591. *Nova de universis philosophia* (Ferrariae: Apud Benedictum Mammarellum).
36. Patricius, Franciscus. 1591. *Mystica Aegyptiorum et Caldeorum, a Platone voce tradita. Ab Aristotele excepta, et conscripta philosophia. Ingens Divinae sapientiae thesaurus* (Ferrariae: Ex Typographia Benedicti Mammarelli), lib. I–XIV., ff. 1–51, sa samostalnom folijacijom uvršteno među »adiecta« u izdanje: Franciscus Patritius, *Nova de universis philosophia* (Ferrariae: Apud Benedictum Mammarellum, 1591).
37. Patricius, Franciscus. 1596. *Primae philosophiae liber primus de principiis* (Anno salutis MDXCVI, aetatis vero suae LXVI), *editio princeps* u: Francesco Patrizi da Cherso, *Nova de universis philosophia: Materiali per un'edizione emendata*, a cura di Anna Laura Puliafito Bleuel (Firenze: Olschki, 1993), pp. 7–33.
38. Vasoli, Cesare. 1981. »Aristotele e filosofi 'antiquiores' nelle *Discussiones peripateticae* di Francesco Patrizi«, *Atti e Memorie della Reale Accademia Petrarca di Lettere, Arti e Scienze* 44 (Arezzo, 1981), pp. 205–233.
39. Volpi, Franco. 1988. »*Exercitationes paradoxicae adversus Aristoteleos*, Pierre Gassendi«, u: Franco Volpi und Julian Nida-Rümelin (hrsg.), *Lexikon der philosophischen Werke* (Stuttgart: Alfred Kröner Verlag), p. 270. Netočno o Petrićevu djelu *Discussiones peripateticae*.
40. Ziggelaar, August. 1980. »Das Gymnasium der Jesuiten in Padua um 1590 in Verbindung mit dem Buche von Marcantonio de Dominis 'De radiis visus et lucis', 1611«, *Archivum Historicum Societatis Iesu* 49, pp. 255–264.

PETRIĆ'S OPINION ON ARISTOTLE'S NATURAL PHILOSOPHY

Ivica MARTINOVIĆ

Summary

France Petrić (Franciscus Patricius, 1529–1597) spent at least one full decade from 1571 to 1581 absorbed with the entirety of Aristotle's thoughts as well as with the whole Greek heritage in natural philosophy.

*In *Discussiones peripateticae* he established some permanent starting points for his natural philosophy. He was emphatically against the potential infinite in mathematics and physics. The phenomena of generation he depicted with the help of a sequence, unlike the Aristotelians who utilized the help of continuity. As a Platonist he did not close his eyes to the problem of change in nature and as such did not allow it to be a topic reserved only for the followers of Aristotle.*

Petrić resisted the Aristotelian viewpoint that the movements around a circle appertain a privileged place among all motions. Furthermore, he treated with irony all of Aristotle's teachings of the existence of natural places for the elements and of the natural aspiration of these elements towards these places. He rebuked Aristotle that he had quite simply invented the spherical fire, as the fifth inviolable and invisible element.

*In *Discussiones peripateticae*, France Petrić made his first steps in creating his own unique philosophical system. It was clear though, already, during these first steps that his natural philosophical system would attain an honoured position.*